

NYA ARGUS

TJUGUSJÄTTE ARGANGEN · NR 12 · HELSINGFORS 1. 7. 1933

T Y R A N N I

Den djupt i den mänskliga naturen rotade benägenheten att blint lita på en erkänd ledare utgör en av förutsättningarna för uppkomsten av ordnat samhällsliv. Med högre kulturell utveckling har denna benägenhet trängts tillbaka och i viss mån undanskymts, men under upprörda tider bryter den fram och kan då ta sig fullkomligt hysteriska former.

Detta är ingen ny erfarenhet. Det forngrekiska tyranniet och dess motsvarighet i renässansens Italien erbjuda allmänt kända och typiska exempel. I nyaste tid har samma drama utspelats, och utspelas alltjämt i ny uppsättning, på ojämförligt större scener. Men benämningen tyrann har råkat i vanrykte; den ersättes nu med det för moderna öron anständigare klingande diktator.

Den stora franska revolutionen var ett av de mest följdiga operativa ingreppen i den europeiska kulturkretsens samhällsordning och idéliv. Det gav upphov åt såväl den moderna demokratin som åt dess motpol den moderna diktaturen. Det teoretiska sambandet står att söka i doktrinen om bådvas grund och ursprung i "folkviljan". Det suveräna folket kunde överlåta sin makt åt en enskild man, om det så önskade, och fransmännen ville lägga makten i händerna på sin avgud Bonaparte, som skänkt det krigströtta landet fred. Så slöt sig ringen inom tio år, och Frankrike var ånyo en praktiskt taget enväldigt styrd monarki. Resultatet var femton års krig.

Det verkliga sammanhanget mellan republikens "demokrati" och Napoleons militärdiktatur var ett helt annat: det symboliseras av lagen om pendelns svängning. Svingar den långt åt ena sidan, så svingar den långt också åt den andra. Samma skenbara motsats- och faktiska kausalitetsförhållande framträder i våra dagar: när "folkviljans" självsväld fått alltför fria tyglar, låter man det personliga godtycket strama dem. Och så svänger man av och an mellan just de två samhällsformer, som Mon-

tesquieu betecknat såsom de enda absolut förkastliga: anarki (visserligen inte i dess krasaste form) och despoti.

Det är alltid möjligt att förklara och även i viss mån försvara all hänsynslös framfart. Lagen om orsak och verkan står städse till buds. Varje övergrepp eller överdrift har naturligtvis sin orsak, och genom att hänvisa till den kan man i regeln slå blå dunst i ögonen på en betydande del av mänskligheten. Men man begår vanligen tre logiska fel: för det första förväxlar man förklaring och försvar; för det andra förutsätter man, att de givna orsakerna nödvändigtvis måste leda till det ifrågavarande resultatet; för det tredje tar man samtliga företeelser i klump och försvarar dem alla på en gång.

Diktaturen kan utan tvivel vara eller åtminstone te sig såsom en oundgänglig nödfallsutväg i en viss situation. Men härav följer ej, att den bör undanryckas all effektiv kontroll och tillåtas fritt genombryta lagens och samhällsordningens stängsel. I detta avseende var den gamla romerska uppfattningen mönstergill. Och tål en regim icke ansvarighet och kritik, fruktar den en fri tidningspress, vägrar den att låta sina åtgärder belysas av offentlighetens ljus, då äro där ugglor i mossan. Ett våldsamt undertryckande av livskraftiga opinioner måste förr eller senare leda till en reaktion, huru bestickande bilden av absolut enighet än må te sig. Är den ett verk av masspsykos och censur, så är den ett bländverk. Om värdet av en sådan enighet vittnar diktaturernas historia; se exempelvis Napoleon III:s skiftande öden. Den mest överhängande faran ligger i att massans alla förhoppningar koncentreras på en enda man: svikas de, så vrakas han. Ty han har icke stödet av en tradition, av en nedärvd tillgivenhet för en dynasti, ett system.

Det nyaste fallet drar för ögonblicket den mesta uppmärksamheten till sig. Hitlers fram-

gång kan förklaras genom en analys av läget i Tyskland efter världskriget. Ingen vettig och opartisk människa förnekar, att hans diktatur är en skapelse av ententen och dess missfoster Versaillesfördraget, eller att Frankrike haft största andelen i uppmurandet av dess grund. Men härav följer ej, att all hans framfart kan försvaras eller ens förklaras med annat än en hänvisning till den ofullkomliga mänskliga naturen. Hitlers taktik är till väsentlig del grundad på människans outrotliga benägenhet för hänsynslöshet, för njutande av den primitiva kraft- och maktkänsla, som åtföljer övervåld: "andra göra vad de kunna — vi göra vad vi vilja!" Att försvara sådant är att försvara nävrätten, men att försvara den är att vända vapnen mot årtusendens kulturvinningar. Ty nävrätten är den urgamla samhällsfientliga princip, vars undertryckande varit och är den politiska kulturens främsta uppgift.

I denna punkt skymmes sanningen ofta nog även för intelligenta människor av det obestridda faktum, att ett visst mått av materiell makt och därpå grundat våld är nödvändigt till samhällsordningens skydd och upprätthållande. Man förbiser, att våldet har sitt berättigande blott när det nyttjas till att undertrycka våld. Det är ett farligt gift, men tyvärr ofta nödvändigt som motgift.

Det nationalsocialistiska Tysklands förfarande mot judarna är typiskt. Ur agitatorisk synpunkt var en syndabock nödvändig; man utsåg "judarna". Det var mera konkret och lättfattligt än "de otyskt kännande och handlande tyskarna". Men resultatet var, att man lät slaget drabba massor av oskyldiga. Man slog inte ihjäl dem, nej. Men en orättfärdig dumhet försvaras inte med så negativa argument. Och samtidigt med att man inför världen med moraliskt patos krävde vad man på goda grunder ansåg vara det tyska folkets rätt, förtrampade man ogenerat en minoritet. Denna orättfärdighet hämnade sig genast; den har till sina verkningar inte utan skäl jämförts med neutralitetsbrottet mot Belgien år 1914. Belysande för den nationalkänsla, som skall tjäna såsom hänsynslöshetens förädlade etiska bakgrund, är det nya Tysklands förhållande till tyskarna i Sydtirolen: dem offrade man, de fascistiska själsfränderna till behag. Låt Mussolinis Italien förtrampa Walther von der Vogelweides hembygd, en diktatur måste ha någon att förtrampa, och vi ha ju judarna!

Antisemitismens upprörande överdrifter ha försvarats med en hänvisning till judarnas överhövan starka ställning på de flesta kulturella verksamhetsområden i våra dagars Tyskland.

Men varpå beror då detta deras inflytande? Varför spela de i förhållande till sin numerär en så betydande roll som universitetslärare, läkare, advokater m. m.? Ha myndigheter och allmänhet på ett otillbörligt sätt favoriserat dem? Nej. De ha icke ägt några företrädesrättigheter, tvärtom. Ingen förnuftig människa låter väl inbilla sig, att judar i regel föredragits framför kristna i de senaste decenniernas Tyskland, där antisemitismen varit en betydande makt. I utnämningsfrågor ha utan allt tvivel judarna fått stå tillbaka, så ofta det blott kunnat ske utan formelig skandal. Att de likväl lyckats förskaffa sig de positioner, som nu så hänsynslöst stormas, har i främsta rummet berott på begåvning och flit. I fri tävlan med sina hundra gånger talrikare "ariska" landsmän ha de tillkämpat sig en ställning, från vilken de nu av den förkrossande numerära övermakten försas undan med våld. Den som i det tyska folket vant sig att akta och beundra en ledande kulturnation — undertecknad och många av hans landsmän vore benägna att säga den ledande — kan inte annat än känna smärta och indignation vid detta nedsättande skådespel. Det nationalsocialistiska Tyskland har genom sin framfart mot judarna gjort vad det kan för att inför utlandet stämpa sig själv som en andra rangens nation.

För tillfället har visserligen judefrågan i Tyskland i viss mån förlorat sin aktualitet. Men den bragtes icke ur världen genom att den ekonomiska bojkotten avblästes så snart den inletts. Den kulturella och sociala bojkotten fortfar. Ett visst kvantum "judeblod" (mer än 25 %?) är tillräckligt för att förvandla en tysk medborgare till en paria, som är utesluten ur den fria tävlingen på den andliga odlingens fält. Och detta går ut över ett element i den tyska nationen, som i förhållande till sin numerär gjort vida mer än något annat vid uppbyggandet av Tysklands kulturella och ekonomiska stormaktsställning under decennierna kring senaste sekelskifte. Att det inom sig sluter en hel del mindre värdefulla beståndsdelar — framtagsna och mjukryggade karriärister, amoraliska cyniker och internationella spekulanter och äventyrare — förändrar inte förhållandet; det endast förklarar, varför den orättfärdiga hetsen mot ett helt folkelement kunnat ha en så fruktansvärd framgång bland massorna.¹⁾

¹⁾ En insändare i senaste nummer av Nya Argus har spelat förvåning över att man påstått framfarten mot judarna gå stick i stäv mot gamla och djupt rotade germanska (hellre västerländska) rättsbegrepp. Har han verkligen inte förstått, att aktionen mot ett helt folkelement innebär likställande av skyldiga och oskyldiga och alltså bryter en av den västerländska rättens grundprinciper?

Intet folk är immunt mot masspsykos. De flesta — och bland dem alla de stora nationerna — ha haft sina mer eller mindre allvarliga själsliga sjukdomsfall under de senaste fyra, fem mannaåldrarna — allt sedan det franska folkets stora psykos i slutet av 1700-talet. Men härav får man inte ta sig en förevändning att med likgiltighet eller rent av med gillande betrakta slika vanvettsskov. Var gång en sådan psykos bryter ut, måste den av alla förnuftiga människor bekämpas som en omätliga kulturvärden hotande eldsvåda. Övergår den inom kort i hälsa och positiv verksamhet, så vittnar det om ett sunt folkpsyke. I Frankrike varade psykosen ett fjärdedels sekel och följdes av långvariga och delvis allvarsamma efterdyningar. I Ryssland voro dess yttringar än förfärligare, men den kommer måhända att där ge upphov åt en mer eller mindre bestående diktatorisk ordning, avpassad efter det ryska folkets låga utvecklingsståndpunkt. I Italien och Tyskland har den icke tagit sig på långt när lika ohyggliga former och kan tänkas rätt snart utvecklas till hälsa och normalt tillstånd. I det hoppet leva vi, som se idealet varken i obegränsat "folkvälde" eller i okontrollerbart godtycke. Ett munkavle- och handbojssystem är aldrig sunt och kan aldrig i längden upprätthållas gentemot en andligt fullvuxen nation. Och hänsynslöshet hämnar sig.

Att så är, fick Tyskland till sin oberäkneliga skada sanna år 1914. Inmarschen i Belgien stämplade Tyskland inte endast i ententens, utan även i stor utsträckning i de neutrala nationernas ögon såsom den brutala och cyniska föraktaren av all internationell rätt. Den tyska regeringen sökte försvara åtgärden med hänvisning till de belgiska fästningsbyggena, som alla vände sin udd mot Tyskland, och till de överläggningar mellan Belgiens, Frankrikes och Storbritanniens generalstaber, som torde ha ägt rum; härav låtsade man dra den slutsatsen, att Belgien i hemlighet var västmakternas bundsförvant. Vi som höllo med Tyskland försvarade neutralitetsbrottet intill gränsen för vårt samvetes tånjbarhet; men det fanns ett faktum, som vi inte då kände och som skingrade alla sofismer som dimmor och munväder. Det var den s. k. Schlieffenplanen. Långt före världskrigets utbrott var det en i hemlighet beslutet sak, att den tyska västarméns högra flygel skulle gå fram genom Belgien för att få utrymme nog för det väldiga notvarp, i vilket man ville fånga Frankrikes hela härsmakt. Schlieffens lika storstilade som hänsynslösa plan var i sina huvuddrag känd för Belgiens ledande militärer; är det då

att undra över att de vände fronten av sitt lands fasta försvar mot öster? Men vad man möjligen kan undra över är den cynism, varmed brottet motiverades. Med samma cynism har man sökt överskylla sitt nya Belgien — aktionen mot judarna. Cynisk hänsynslöshet hör samman med tyranni.

E. H.